

MARIOLA JARCZYKOWA, *PRZY POGRZEBACH RZECZY I RYTMY. FUNERALIA RADZIWIŁŁOWSKIE Z XVII W.,* UNIWERSYTET ŚLĄSKI, KATOWICE 2012, SS. 288.

MACIEJ NAWROCKI

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Książka Marioli Jarczykowej *Przy pogrzebach rzeczy i rytmy. Funeralia radziwiłłowskie z XVII w.* to kolejna publikacja w dorobku autorki poświęcona birżańskiej gałęzi tego rodzaju – jej wcześniejsze opracowania to m.in. *Książka i literatura w kręgu Radziwiłłów birżańskich w pierwszej połowie XVII wieku* (1995), *Kultura epistolarna w kręgu Radziwiłłów birżańskich w XVII wieku* (1998) oraz „Papirowe materie” Piotra Kochlewskiego. *O działalności pisarskiej sekretarza Radziwiłłów birżańskich w pierwszej połowie XVII wieku* (2006).

Na korpus tekstów analizowanych przez badaczkę składają się różnego rodzaju źródła pisemne – kazania, mowy pogrzebowe, testamenty, listy, epitafia, poezja okolicznościowa – związane ze śmiercią i pogrzebami poszczególnych członków rodu. Autorka porównuje swoją pracę do „przedstawienia konterfektów litewskiej rodziny z linii birżańskiej, odwołującego się jednak do swoistych «portretów trumiennych» utrwalonych piórem i farbą drukarską w XVII wieku”¹. Takie podejście do tematu znajduje swoje odzwierciedlenie w strukturze książki – trzy pierwsze części głównego wywodu to rzeczywiście swoista galeria radziwiłłowskich biografii.

Część pierwsza, *Panowie na Birżach i Dubinkach*, poświęcona jest książętom: Krzysztofowi „Piorunowi” (1547–1603), Januszowi (1579–1620) i Krzysztofowi (1585–1640). Bohaterkami części drugiej, zatytułowanej *Księżne i księżniczki*, są Zofia Słucka Radziwiłłowa (1586–1612) oraz

---

¹ M. Jarczykowa, *Przy pogrzebach rzeczy i rytmy. Funeralia radziwiłłowskie z XVII w.*, Katowice 2012, s. 253.

Katarzyna Potocka Radziwiłłowa (1619–1642), zaś część trzecia, *Latorostki*, opowiada o pogrzebach dzieci Krzysztofa Radziwiłła: Mikołaja (1610–1611), Jerzego (1616–1617) i Elżbiety (1622–1626). Ostatnia, czwarta część wyróżnia się tematycznie, dotyczy bowiem mów pogrzebowych wygłoszonych przez hetmana Krzysztofa Radziwiłła, cenionego barokowego oratora, na kilku ważnych pogrzebach epoki. Każdy z tych rozdziałów zawiera także krótki wstęp sytuujący dane typy uroczystości lub tekstów w szerszej perspektywie kulturowej.

Ze względu na tę specyficzną konstrukcję książka dr hab. Jarczykowej i zawarte w niej rozważania są źródłem wiedzy nie tylko filologicznej, lecz także historycznej i kulturoznawczej. Na uwagę niewątpliwie zasługuje szczegółowy i niezwykle interesujący kontekst analiz wprowadzony przez autorkę. Czytelnik odnajdzie w tekście odwołania zarówno do siedemnastowiecznej myśli Macieja Kazimierza Sarbiewskiego o literaturze (np. s. 10, 47), jak i do prac współczesnych polskich filologów i historyków – już we wprowadzeniu (s. 8) autorka wskazuje kilku rodzimych badaczy zajmujących się podobną tematyką. Same postaci Radziwiłłów są opatrzone wieloma biograficznymi glosami, które z jednej strony ułatwiają badanie tekstów źródłowych, z drugiej zaś kreślą szczegółowy portret epoki widziany z perspektywy birzańskiej rodziny.

Dbalność autorki o szczegóły przejawia się także w dużej liczbie reprodukcji dołączonych do tekstu. Źródła często są zilustrowane zdjęciami rękopisów czy wydruków, co pozwala czytelnikowi dostrzec pozaliterackie cechy siedemnastowiecznych artefaktów piśmiennictwa. W tym miejscu należy także wspomnieć o kilku zdjęciach portretów Radziwiłłów (nienumerowane strony w aneksie) i ich trumien (karty tytułowe trzech pierwszych rozdziałów i okładka), stanowiących kolejne konteksty analizy źródeł pisemnych. Również przydatny z perspektywy czytelnika jest fragment tablicy genealogicznej birzańskiej gałęzi rodu (zamieszczony między stronami 8 i 9), który ułatwia lokalizację poszczególnych członków rodziny w szerszej, historycznej perspektywie.

Różnorodność tekstów źródłowych stanowi bardzo dużą zaletę recenzowanej książki. Analizie zostały poddane utwory zarówno świeckie, jak i religijne, kazania i oracje, dzieła ulotne i inskrypcje nagrobne. Dzięki temu autorce udało się stworzyć wnikliwy i możliwie kompletny obraz fenomenu kulturowego siedemnastowiecznych sarmackich tekstów okółopogrzebowych. Utwory współcześnie publikowane w ten czy inny sposób

nie są wszakże wyłącznym przedmiotem rozprawy Marioli Jarczykowej – badaczka przywołuje wiele prywatnych listów Radziwiłłów, których treść ujawnia porządek przygotowań do obrzędów funeralnych, emocje uczestników tych wydarzeń, kontekst obyczajowy i polityczny śmierci członków rodu.

Sam sposób analizy wskazuje na rozległe kompetencje i erudycję autorki; teksty omawiane są z uwzględnieniem genologii, retoryki i historii kultury. Każda wspomniana w pracy forma została umiejscowiona w konkretnej tradycji literackiej i zestawiona z podobnymi tekstami, dzięki czemu cała książka stanowi spójny wywód poświęcony siedemnastowiecznym obrzędom pogrzebowym i ich różnym źródłom. Na tę spójność duży wpływ ma także styl, jakim posługuje się Mariola Jarczykowa – konkretny i przejrzysty, a jednocześnie wzbudzający zainteresowanie czytelnika i tworzący zwartą narrację.

Na wysoką przystępność omawianej pracy wpływa także zawarcie w przypisach tłumaczeń przytaczanych fragmentów tekstów łacińskich i szczegółowy indeks osób. Tego rodzaju ułatwienia pozwalają sprawniej korzystać z książki czytelnikom o różnym stopniu zaawansowania w lekturze staropolskich tekstów i specjalizującym się w różnych dziedzinach nauki. Wydanie jest czytelne, a znalezienie konkretnego fragmentu tekstu na stronie nie sprawia kłopotu.

Redakcyjna strona publikacji ma jednak pewne mankamenty. Zamieszczona pod koniec książki errata nie obejmuje wszystkich błędów w druku – najpoważniejszym chyba jest pomyłka w dacie urodzenia Krzysztofa Radziwiłła widniejąca w spisie treści (s. 5) i w tytule podrozdziału części pierwszej (s. 63). Poprawny rok to ten z tablicy genealogicznej: 1585, nie zaś 1575. Pomniejsze uchybienia to np. brak imienia Alicji Saar-Kozłowskiej w indeksie osobowym (s. 269, przypisy ze s. 249 i 250 podają jedynie inicjał). Nieco razi także wyjątkowo niska rozdzielczość niektórych zdjęć (s. 123 i kilka portretów w aneksie).

Założenia badawcze Marioli Jarczykowej skoncentrowały się na przedstawieniu radziwiłłowskich funeraliów jako interesującego i kompletnego źródła historycznego. W ostatnim zdaniu książki badaczka pisze: „Może niniejsze «portrety» odtwarzane z listów, syłw, starych druków będą uzupełnieniem tych wymownych śladów nieraz krótkiego życia Radziwiłłów birżańskich i choć w małym stopniu pozwolą na to, żeby

zrealizować XVII-wieczne przekonania, że pióro najlepiej chroni przed zapomnieniem”².

Opracowanie Marioli Jarczykowej stanowi kompetentne i wyjątkowo ciekawe źródło wiedzy o kulturze Rzeczypospolitej Obojga Narodów. To interdyscyplinarne studium stanowiące wielogłosową i rozbudowaną narrację o birżańskich Radziwiłłach, jednocześnie błyskotliwie wskazujące na różne metody pracy ze źródłem historycznym.

---

² *Ibidem*, s. 257.